

Таким чином, в результаті проведеного дослідження стають зрозумілими причини невдач ліберальних монетаристів у боротьбі з кризою, а також той факт, що світова економіка повинна пройти період «перезавантаження» та позбутися від перенакопиченого капіталу, завдяки його масовому знеціненню в результаті неминучої, тривалої та глибокої депресії. Тому в сучасних умовах країни з ринково орієнтованою економікою потрібно використовувати систему заходів, спрямованих на подолання циклічності в економіці. І ключову роль у цій системі має бути відведено державі, яка своїми заходами в період криз повинна найдоцільнішим чином вирішити наявні суперечності в економіці. А це означає, що в подальших дослідженнях необхідно звертати увагу на державне регулювання та використання заходів щодо корегування циклічних коливань і зменшення руйнівного впливу різних (глобальних, локальних, галузевих, структурних, системних) криз на країну та суспільство в цілому.

- 1.Кондратьев Н.Д. Основные проблемы экономической статистики и динамики / Н.Д.Кондратьев. – М.: Экономика, 1991. – 567 с.
- 2.Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д.Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 526 с.
- 3.Мельник А.Ф., Жилюк Т.Л., Длугопольський О.В., Панухник О.В. Макроекономіка та макроекономічна політика / А.Ф.Мельник. – К.: Знання, 2008. – 699 с.
- 4.Меньшиков С.М., Клименко Л.А. Длинные волны в экономике. Когда общество меняет кожу / С.М.Меньшиков. – М.: Международные отношения, 1989. – 272 с.
- 5.Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А.Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
- 6.Mensch G. Stalemate in Technology: Innovation Overcome the Depression. – Cambridge, Mass, 1979.

Отримано 30.09.2010

УДК 338.46

Р.Е.ГУЛЯК

Харківська національна академія міського господарства

ЕЛЕМЕНТИ ДІАГНОСТИКИ РЕСУРСНОЇ КОМПОНЕНТИ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА

Окреслено теоретико-методологічні основи економічної діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста. Запропоновано авторський підхід до формування системи діагностичних індикаторів, який базується на теорії і методології аналізу та оцінювання соціально-економічних процесів.

Представлены теоретико-методологические основы экономической диагностики развития ресурсной компоненты экономического потенциала города. Предложен авторский подход к формированию системы диагностических индикаторов, который базируется на теории, методологии анализа и оценивания социально-экономических процессов.

In the article described theoretical and methodological bases of economic development diagnostic of city economic potential resource component. Author vision of the diagnostic indicators system, which is based on a theory, methodology of analysis and evaluation of socio-economic processes is presented.

Ключові слова: ресурсна компонента, економічний потенціал, економічна діагностика, діагностичний образ, динамічний індикатор, регулювання.

Соціально-економічний розвиток кожного міста здійснюється за різними сценаріями, формування та вибір яких більшою мірою залежить від економічних можливостей та вибраних місцевою владою пріоритетів розвитку. Широкий діапазон обставин, що здійснюють стимулюючий, або дестимулюючий вплив на розвиток міста, обумовлюють необхідність використання економічної діагностики розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу (РКЕП), необхідного елементу, який надасть більшій обґрунтованості програмно-цільовим заходам, направленим на розвиток міста. Важливе місце економічної діагностики у розвитку регіональних систем та їх економічного потенціалу описується у теоретичних дослідженнях таких українських та російських вчених, як В.Н.Василенко, О.А.Карлова, Т.М.Качала, В.Лексін, В.В.Максимов, Т.С.Максимова, А.Н.Тищенко, Н.А.Кизим [1, 3, 4, 6-8, 10].

Метою нашого дослідження є розкриття елементів економічної діагностики РКЕП для виявлення та вирішення комплексу проблем, пов'язаних із поступальним розвитком РКЕП.

У широкому розумінні економічна діагностика – це визначення стану об'єкта дослідження, виявлення «хвороб», «патологій», «болювих і чутливих точок», «вузьких місць». У загальнотеоретичному значенні економічна діагностика визначається як процес встановлення та вивчення ознак, що характеризують стан економічної системи, для прогнозу можливих відхилень і подальшого запобігання порушень нормального режиму функціонування системи.

Досить неоднозначним залишається питання щодо визначення основних цілей економічної діагностики. Представляється, що такими можуть бути різні орієнтири, наприклад, В.Лексін вважає, що основною метою є «ідентифікація параметрів і тенденцій розвитку» [6]. Більш конкретно, на наш погляд, мета економічної діагностики представляється В.І.Клісторіним, а саме – виявлення проблем конкретного об'єкту дослідження, які можуть бути типовими або нетиповими для інших об'єктів дослідження і здійснення рекомендацій [5]. Також основними виступають цілі, які визначаються існуючою ситуацією та змістом процесів і явищ, що діагностують. Досягнення основних цілей економічної діагностики розвитку РКЕП забезпечують за рахунок ви-

рішення наступних завдань:

- оцінка рівня розвитку РКЕП та її елементів (складових);
- визначення приналежності стану РКЕП за рівнем розвитку до певного класу;
- визначення особливостей розвитку РКЕП;
- встановлення основних факторів, що негативно впливають на узгодженість розвитку РКЕП;
- ідентифікація стану РКЕП, тобто його "прив'язка" до фази розвитку;
- прогноз стану РКЕП та її елементів (складових);
- виявлення тенденцій розвитку РКЕП та її елементів (складових);
- визначення проблем узгодженого розвитку РКЕП та напрямків їх вирішення.

Вирішення цих завдань дає можливість розробити якісну стратегію соціально-економічного розвитку регіональних одиниць. Тим самим економічна діагностика знаходить свій завершений вигляд і стає придатною для позиціонування в регіональній економіці та розміщенні продуктивних сил. Якщо процес одночасного використання та формування РКЕП розглядати як ланцюг послідовних змін її станів, то керуючі параметри, змінюючись в часі, в кожний момент характеризуватимуться певними значеннями. Якщо одне певне значення змінної m_1 у момент часу t_1 перетворюється на наступне значення m_2 у момент t_2 , то вважається, що відбувся перехід з (m_1, t_1) в (m_2, t_2) . Чинник, під дією якого відбувається перехід, називається оператором. Змінна, що зазнає дії оператора, називається операндом. Результат переходу – (m_2, t_2) називається діагностичним образом, що характеризується сукупністю інформативних чи діагностичних ознак. Розглянемо деяку безліч всіх переходів системи із стану a в стан b , із стану b в стан c і так далі. Така безліч переходів для деякої безлічі операндів називається перетворенням станів об'єкту дослідження.

Перетворенням можна надати математичне уявлення за допомогою методу, запропонованого У.Р.Ешбі [2]. Деяка безліч станів системи включає стани a, b, c, d і на цю безліч операндів діє оператор P , то поведінку системи можна описати так:

$$P \begin{Bmatrix} a & b & c & d \\ b & c & d & e \end{Bmatrix}.$$

У першому рядку запису перераховані стани системи, або операнди. У другій строчці, під кожним операндом, знаходяться образи, в які система переходить із станів, записаних у верхньому рядку, під

дією оператора P .

Важливими характеристиками динамічної системи є тривалість і характер перехідного процесу. Для дискретних систем, а саме до таких відносяться економічні системи, перехідний процес можна визначити як послідовність станів, викликану зовнішньою обурюючою дією, яку система проходить за постійних умов до повернення в сталий режим функціонування. Тривалість перехідного процесу визначається величиною цієї послідовності і є кінцевою для дискретних систем. Розрізняють три типи, або режими поведінки: перехідний, рівноважний і періодичний [9].

Перехідним процесом називається процес зміни в часі динамічної системи, що виникає при переході з одного сталого режиму роботи в інший. У динамічній системі він виникає під впливом обурюючих дій, що змінюють її стан, структуру або параметри:

$$P \begin{cases} a & a & b & c & a & a & b & c \\ a & b & c & a & a & b & c & a \end{cases},$$

період $a \rightarrow b \rightarrow c \rightarrow a$ у даному перетворенні є перехідним періодом у режимі поведінки системи, у випадках $a \rightarrow a$ система знаходилась у періодичному рівноважному режимі поведінки, де послідовність $a \rightarrow b \rightarrow c$ описує цикл перетворення системи. Циклом називається така послідовність станів, в результаті якої система приходить в точно такий же стан, в якому вона була на початку процесу.

Стан рівноваги системи може розглядатися як деяка тотожність перетворень, що відбуваються в ній, визначають однакове перебування системи на будь-якому кроці її розвитку. У рівноважній системі кожна частина знаходиться в стані рівноваги в умовах, визначуваних іншими її частинами.

Використання комплексу ідей, пов'язаних із визначенням режиму поведінки системи є необхідним при діагностиці економічних систем, у тому числі діагностиці розвитку РКЕП міста. Отже, стан РКЕП вивчається з позицій можливої його рівноваги з урахуванням узгодженості, тобто чи змінюється узгодженість за певні проміжки часу під впливом різних обурень на систему. Даний метод розгляду стану і поведінки системи дає можливість вирішувати питання аналізу економічних систем і забезпечити передумови їх функціонування в оптимальному з позицій деяких вимог режимі.

Від того, як формуватиметься набір інформативних показників, діагностичних індикаторів і як вони будуть логічно поєднуватися, в комплексі надаючи діагностичну інформацію, повною мірою залежа-

тиме вирішення актуальних завдань, направлених на усунення проблем, виявлених в процесі економічної діагностики.

В результаті аналізу системної моделі перетворення складових ресурсної компоненти економічного потенціалу відповідно до даних, що надаються Головними управліннями статистики областей України, необхідно сформувати систему інформативних ознак (керованих параметрів). Усі кількісно керовані параметри, які характеризують рівень розвитку РКЕП є кількісно вимірювальними, для їх узагальнення пропонується застосовувати традиційні методи розрахунку, зокрема метод «рівня розвитку». Для відстеження закономірностей розвитку ресурсної компоненти й оптимального управління ним пропонується використання динамічного індикатора, у якому взаємозв'язок між економічними показниками описується в динаміці. Тому результатом спрощення проблеми узгодженого розвитку елементів РК до певної кількості індикативних співвідношень якісних та кількісних показників є динамічний індикатор узгодженого розвитку ресурсної компоненти економічного потенціалу міста (ДІУР РКЕП). ДІУР дозволяє визначати вузькі місця у процесі узгодженого розвитку РКЕП та її складових, а також визначити тактичні та стратегічні напрямки їх усунення.

Використання ДІУР РКЕП дає змогу розрахувати два діагностичних показника (індикатора), а саме узгодженість розвитку РКЕП (Co) та мінливість розвитку РКЕП (Ch). Вказані показники, поєднуючись із таксономічним показником рівня розвитку ($Int.$) РКЕП формують діагностичний образ, в основі якого є інформативні показники (первинна та вторинна статистична інформація).

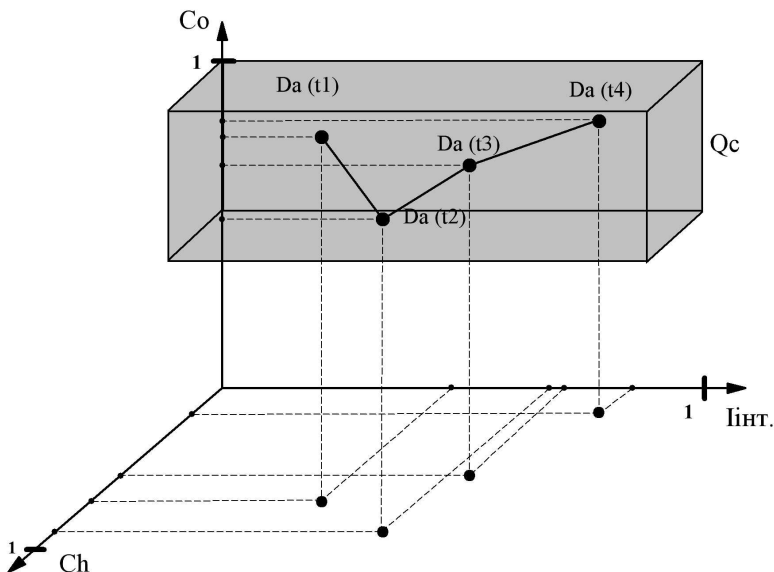
На рисунку наведено умовний графік фазового простору для трьох змінних стану РКЕП, що описуються діагностичними індикаторами і формують діагностичний образ. Припустимо, що в деякий момент часу t_n діагностичний образ об'єкту управління дорівнює $Da(t_n)$ та описується у фазовому просторі станів рівнянням вигляду:

$$Da(t) = \Phi[Y(t), U(t), X(t), t], \quad (1)$$

де Φ – оператор, що характеризує властивості об'єкту та позначає його нелінійне перетворення; $Y(t)$ – реальний рівень розвитку об'єкта; $U(t)$ – управлінське рішення, направлене на розвиток об'єкту; $X(t)$ – регулюючий вплив на об'єкт.

Прикладемо до об'єкту конкретні дії $U(t)$, $X(t)$ і вирішимо рівняння за початкових умов $Y(t_1)$. Отриманому вирішенню $Y(t)$, $U(t)$, $X(t)$, $y(t_1)$, $t \geq t_1$, яке залежить від всіх дій і початкових умов. При кожному t у просторі станів відповідатиме певна точка (діагностичний образ $Da(tn)$). Криву, що сполучає точки на графіку, називають траєкторією розвитку об'єкта. Мета діагностики полягає в тому, щоб перевести

РКЕП з одного стану в інший, який характеризується вигіднішими значеннями діагностичних індикаторів (бажаним $Da(tn)$) та обумовлюється подаванням на об'єкт певної регулюючої дії. В результаті траєкторія розвитку РКЕП повинна за певний період дослідження прагнути опинитися якомога ближче до площини $Co - Int.$ з відповідними максимальними значенням вказаних індикаторів, при тому, що індикатор Ch не завжди позитивно характеризує розвиток об'єкту.

Траєкторія розвитку РКЕП згідно із діагностичними образами

Із-за різного роду обмежень реальне регулювання не може бути довільним, в результаті сукупність регулюючих дій формує область можливих допустимих значень $U(t), X(t) \in W(t)$. Аналогічно компоненти діагностичного образу $Da(tn)$ в загальному випадку також задовольняють певним обмеженням (область Q) і прагнуть мати значення відповідні бажаній підобласті (Q_c). Мета регулювання полягає в тому, щоб перевести об'єкт з початкового стану $Da(t_0)$ в кінцевий стан $Da(t_k)$, який належить до підобласті Q_c , з чого виходить $Da(t_k) \in Q_c$. Для досягнення мети регулювання на об'єкт необхідно подати відповідну дію, обумовлену результатами діагностики. Іншими словами потрібно відшукати таке допустиме управління $U(t) \in W(U)$ і $X(t) \in W(X)$, визначене на тимчасовому відрізку $[t_n, t_k]$, при якому рівень розвитку

РКЕП при заданому початковому стані і відомих векторах $X(t)$ и $U(t)$ має вирішення $Y(t)$ з відповідним йому $Da(t_k) \in Q_c$.

Міське відтворення, досліджуване з позицій продуктивних сил як основи суспільного розвитку, характеризується циклічністю процесу переходу складових РКЕП міста від однієї стадії руху до іншої. Отже, дослідження взаємозв'язків і взаємозалежностей міського відтворювального процесу, зокрема діагностика розвитку РКЕП припускає розгляд фаз виробництва, розподілу, обміну і споживання, як ланок єдиного ланцюга, пов'язаних з безперервним відновленням кругообігу елементів ресурсної компоненти. Для якісної оцінки стану РКЕП необхідний комплекс інформаційно-аналітичних діагностичних інструментів, здатних адекватно відобразити специфіку об'єкта з урахуванням факторів, які впливають на нього в той чи інший період часу.

За результатами проведеного дослідження робимо висновок, що науково-методологічна база розвитку економічного потенціалу міста знаходиться в стадії формування. Для забезпечення виконання цілей і завдань державної політики розвитку регіонів необхідна розробка діагностичного механізму на основі процесуального принципу, суть якого полягає у диференціації основної функції механізму на три взаємозалежні, а саме функцію оцінки, прогнозу та аналізу. Саме розробка діагностичного механізму надасть інформаційно-аналітичним діагностичним технологіям теоретично-прикладних ознак, що і зумовлює необхідність подальших досліджень в цьому напрямку.

1.Василенко В. Н. Методология экономической диагностики регионов // Экономика Украины. – 2008. – №9 (554). – С.4-17

2.Зацеркляний М.М., Мельников О.Ф. Основы экономической кибернетики. – Чернівці: ТОВ «Вид-во» «Наші книги», 2008. – 392 с.

3.Карлова О.А. Теорія і практика розвитку інфраструктури міста: Монографія. – Харків: ФОРТ, 2010. – 280 с.

4.Качала Т.М. Житлово-комунальне господарство в системі міського комплексу. – К.: Наукова думка, 2008. – 416 с.

5.Клисторин В.И. Диагностика региональных финансов // Регион: экономика и социология. – 2004. – №2. – С.3-22.

6.Лексин В. Региональная диагностика: сущность, предмет и метод, специфика применения в современной России // Российский экономический журнал. – 2003. – №9-10. – С.64-86.

7.Максимов В.В. Економічний потенціал регіону (аналіз, оцінка та використання) Монографія. – Луганськ: СЛУ ім. Дала, 2002. – 360 с.

8.Максимова Т.С., Клияненко Б.Т., Максимов В.В. Моделирование социально-экономического развития региона: Монографія. – Луганськ: СЛУ, 2001. – 140 с.

9.Проблеми синергізму та диверсифікації в процесі формування оптимальних економічних структур житлово-комунального господарства України: Монографія / За ред. Є.М.Кайлока. – Харків: Форт, 2010. – 376 с.

10. Экономический потенциал региона: анализ, оценка, диагностика: Монография / Тищенко А.Н., Кизим Н.А., Кубах А.И., Давыскиба Е.В. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 176 с.

Отримано 23.09.2010

УДК 332.330.46

Л.О.ЧАГОВЕЦЬ, канд. екон. наук, М.О.ЧАГОВЕЦЬ

Харківський національний економічний університет

МОДЕЛЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТАНУ ЗАГРОЗИ РІВНОМІРНОМУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ*

Розглядаються питання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновано модель ідентифікації стану загрози рівномірному регіональному розвитку.

Рассматриваются вопросы диспропорций социально-экономического развития регионов. Предложена модель идентификации состояния угрозы равномерному региональному развитию.

The article is devoted to the questions of social-economic disproportions development of region and the model of identification state of proportionate regional development threat was proposed.

Ключові слова: нерівномірність розвитку, регіон, загроза, економічна безпека, ідентифікація стану, модель.

В умовах сьогодення чинники невизначеності та нестійкості економічного середовища зумовлюють провідне значення проблеми нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Оцінка диспропорцій рівня розвитку всіх регіонів та вирішення проблем балансу їх інтересів набуває комплексного характеру. Під нерівномірністю соціально-економічного розвитку розуміють виявлення та вивчення на основі спеціальних інформаційно-аналітичних технологій відмінностей між регіонами за рівнем накопиченого економічного потенціалу, ступенем його фактичного добробуту населення, а також іншими характеристиками економіки та соціальної сфери [2].

Неодмінною вимогою гарантування стабільного та рівномірного розвитку в регіональному розрізі є забезпечення його економічної безпеки. Тому вкрай важливим для оцінки відмінностей за ключовими параметрами розвитку є ідентифікація стану загроз безпеки.

Аналіз останніх публікацій з цієї проблеми свідчить про існуван-

* Дослідження виконано в рамках українсько-російського науково-дослідного проекту "Моделі оцінки нерівномірності та циклічності динаміки соціально-економічного розвитку регіонів України та Росії", що здійснюється за результатами спільного конкурсу НАН України та РГНФ-2010 (проект № 1-10/10-02-00716а/У).